

Літописні хорвати: проблема етноплемінної належності та політичної залежності (історіографічний аспект)

У статті проаналізовано наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних археологів та істориків-медієвістів із проблеми етноплемінної належності й політико-адміністративного підпорядкування ранньосередньовічної людності Північного Прикарпаття. При цьому основну увагу зосереджено на проблемі ранньої історії літописних «білих» хорватів.

Ключові слова: етноплемінна належність, хорвати, лендзяни, Прикарпаття, Надсяння, історіографія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема етноплемінної належності ранньосередньовічного населення та політичного підпорядкування земель Подністров'я і Надсяння, на яких воно проживало, виникла ще на рубежі XIX–XX ст. Вона не втратила свого значення в очах зарубіжних і вітчизняних славістів і досі. Складність проблеми полягає в тому, що регіон із населенням, яке є предметом нашого дослідження, розмістився в ареалі розселення східних і західних слов'ян. Об'єктивне розв'язання цієї проблеми важливе як у чисто науковому та пізнавальному аспекті, так і в політичному, тобто для знаття складних колізій, які виникали раніше та, на жаль, час від часу постають і досі в працях окремих польських та вітчизняних дослідників, що негативно відбивається на наших відносинах.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Серед дослідників проблеми хорватів (а саме це й розкрито в статті) XIX–XX ст. і до сьогодні слід назвати таких видатних європейських славістів, як Павел Шафарик, Любор Нідерле, Тадеуш Лер-Сплавінський, Міхал Парчевський, радянських (Борис Рібаков, Володимир Корольок) та українських (Маркіян Смішко, Борис Тимошук, Леонтій Войтович, Віра Гупало) й інших. Доволі велика кількість праць вирішує суперечливі питання хорватів чи лендзян, тобто розкриває етноплемінну належність ранньосередньовічного населення та державно-політичних об'єднань, що існували в басейнах Верхнього Дністра й Сяну, що свідчить про актуальність проблеми та доцільність її подальшої розробки.

Мета статті – на основі комплексного аналізу джерел з'ясувати стан історіографії дослідження проблеми племінної належності корінного населення Подністров'я й Посяння, визначити межі ареалу його розселення, а також указати, які державні утворення мали владу над цими регіонами в VI–VIII–IX ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Одне із важливих завдань вітчизняної археології – з'ясування проблеми етноплемінної належності та політичної залежності населення Західного регіону України в період раннього середньовіччя.

Це стосується історії населення, яке залишило на теренах Волині й Прикарпаття пам'ятки двох археологічних культур – празько-корчацької VI–VII ст. і лука-райковецької VIII–X ст. н. е.

Традиційно, спираючись на писемні джерела, значна частина істориків-славістів схильна пов'язувати терени Прикарпаття, у тому числі й Надсяння, зі східними хорватами. У Літописі Руському це плем'я згадується тричі без визначення місця проживання: уперше в недатованій частині серед інших племен і народів, удруге – під 907 роком як учасників походу київського князя Олега Віщого на Візантію й утретє – у 992 р., коли їх підкорив своїй владі Великий князь київський Володимир Святославич [12, с. 2, 16, 68]. Це подано дуже стисло.

Дещо більше відомостей, зокрема стосовно місця розселення хорватів, знаходимо у творі візантійського імператора Константина Порфірогенета (X ст.) «Про управління імперією». Описуючи південних (балканських) хорватів, автор книги зауважує, що колись вони проживали в північній частині Багібарії (Баварії) і походять від нехрещених хорватів, званих «білими», які «з тієї сторони Туркії (Угорщини), близько Франгії (Франконії) живуть та межують зі слов'янами, а саме з нехрещеними сербами» [6, розд. 30–31].

Дослідникам це джерело дає вагомий підстави локалізувати хорватів у Прикарпатті. І ще один цікавий штрих щодо умісцєвлення хорватів та з'ясування назви «білі», яка згадується як у недатованій частині літопису, так і у творі Константина Порфірогенета. Довгий час науковці не могли пояснити цю назву й

лише хорватський учений С. Сакач дав їй досить оригінальне тлумачення. Спираючись на давньоіранську географічну термінологію, він зауважив, що перси, а за ними й турки визначали сторони світу не за Сонцем, а за кольором. Так, чорний колір позначав північ, червоний – південь, зелений – схід, а білий – захід. Дослідник писав, що, зокрема, турки називають Середземне море Білим (західним) на противагу Чорному (північному) та Червоному (південному). Можливо, припускав науковець, цю географічну термінологію запозичили греки, а від останніх – слов'яни. Очевидно, назва «білі» виникла у слов'ян для позначення хорватів, котрі жили на заході [29, с. 105]. Гадаємо, ця гіпотеза до певної міри пояснює як назву «білі хорвати», так і їх місцезнаходження на західних рубежах східнослов'янського масиву.

Проблема етноплемінної належності ранньосередньовічного населення Західного регіону Русі має солідну історіографію. Варто зазначити, що багато славістів завжди стояли на позиції, за якою все Північне Прикарпаття між Західним Бугом і верхів'ями Пруту й Серету на сході та регіони по річці Нисі й верхів'ях Лаби на заході, первісно були заселені хорватами. Цю думку поділяли як визначні європейські (П. Шафарик, Л. Нідерле, В. Грубий, Т. Лер-Славінський) історики [30, с. 152], так і радянські (Б. Рибаків, В. Королюк) [16, с. 23, 48; 8, с. 88, 105] та інші медієвісти. Дуже цікавою, на нашу думку, була гіпотеза відомого українського археолога М. Смішка про автохтонність хорватів на Прикарпатті та їх безпосередній зв'язок із племенем культури карпатських курганів III–VI ст. – Карпатами [18, с. 151–152]. У 70-х рр. XX ст. цю думку поділяв й автор цієї статті [11, с. 80–81.]

Проблема хорватів ніколи не зникала з поля зору і істориків, і археологів, але інтерес до неї зріс в останні десятиліття. У сучасній українській історіографії з'явилася низка наукових праць, у яких розглянуто питання матеріальної культури, території розселення місцевого середньовічного населення та суспільно-політичних процесів, пов'язаних із ним. Так, знаний український археолог Б. Тимошук, спираючись на результати розкопок пам'яток Подністров'я, Попруття й прилеглих територій, порушує питання про первісні землі хорватів та їх подальшого розселення й поділ на східних і західних [19, с. 214–218; 20, с. 165–174].

А відомий історик Л. Войтович розглядає проблеми етнічної історії хорватів, їхнього суспільного статусу та відносин між ними і їхніми сусідами тощо [2, с. 38–45; 3, с. 13–54]. Найновіші дослідження в галузі матеріальної культури хорватів та їхнього суспільно-політичного розвитку здійснила відомий археолог В. Гупало [4, с. 73–82].

З усього сказаного очевидно, що і попередні, і сучасні провідні медієвісти одностайні в думці, що окреслені терени були етнічно хорватськими.

На діаметрально протилежних позиціях стояли й стоять представники польської історіографії. Ще з XIX–XX ст. в ній панує думка, що хорватів у Подністров'ї та Надсянні ніколи не було. Родоначальником цієї течії був В. Кентшинський, котрий, категорично заперечуючи існування тут хорватів, мотивував це різницею між мовами хорватів з-над р. Сави на Балканах і поляків, предки яких, на його думку, і населяли Верхнє Подністров'я й Посяння [21, с. 11–17]. Такі думки висловлювали й пізніші польські історики, зокрема, Т. Левицький [26, с. 32], С. Кучинський [23, с. 10–15] та Я. Котлярчик [22, с. 245–255], котрі заперечують наявність хорватів й уміцвлюють у Верхньому Подністров'ї та Надсянні польське плем'я лендзян. Перші два дійшли до цих висновків, трактуючи на власний розсуд писемні джерела, а третій – розглядаючи систему оборонних укріплень X–XI ст. в цьому районі.

Коротко охарактеризувавши городища в селах Аксманіце, Нові Сади й Новосілки Дідинські на Перемишлянщині, які чомусь вважає літописними червенськими містами, а також городища в Добромилі, Хирові та острові на Дрогобиччині, науковець ставить запитання: хто був творцем цих городищ і кому вони належали? І сам же відповідає, що тут «треба виключити руську чи взагалі східну ініціативу». Ці городища, на думку Я. Котлярчика, населяли лендзяни, межа поселень яких тягнулася лівим берегом Верхнього Дністра до р. Верещиці, а перетнувши її в середині течії, ішла на схід і повертала на північ [23, с. 251–255].

Говорячи про лендзян, яких у польській історіографії нерідко ідентифікують із поляками («лендзяне-ляхов'є-поляци»), слід зауважити, що якимсь плем'ям з назвою «лензаненої» в X ст. згадує Константин Порфірогенет [6, с. 44–45]. І хоча ці згадки, на нашу думку, не дають підстав для ототожнення лензаненої та лендзян, а тим більше для їх локалізації в районі Карпат, гіпотеза про місцевих лендзян продовжує традиційно домінувати й у сучасній польській історіографії. І сьогодні на такій позиції стоять польські історики та археологи. Серед них – дослідники пограниччя, археологи Г. Лябуда [26, с. 9–17], Я. Налєпа [28, с. 47–64] і М. Парчевський [29, с. 69–80].

У сучасній українській історіографії також не бракує оригінальних думок. Зокрема, київський історик С. Конча вважає, що в IX–X ст. у Прикарпатті існувала «строката суміш племінних груп, переживаючих все нові спустошливі набіги степовиків» чи «деетнізовані уламки колишніх пристепових племен, сконцентровані навколо Перемишльської та Червенської волостей» [7, с. 6–10].

Такий різнобій у поглядах на проблему «хорвати чи лендзяни» не є конструктивним, адже кожна сторона має свої погляди на неї. Отож, нам здається, що останнім аргументом мають бути археологічні джерела, безумовно, за їх безпристрасної інтерпретації. У результаті досліджень археологів за останні десятиріччя накопичено матеріали, які дають змогу конкретизувати доволі скупі відомості писемних джерел і проливають світло на нез'ясовані досі сторони проблеми. Як попередні, так і новітні розкопки надали в розпорядження дослідників важливі матеріали, які стали надійними критеріями для встановлення етноплемінної належності ранньосередньовічного населення та меж його території. Цими етно-визначальними критеріями є внутрішня конструкція оборонних валів, характер житлових споруд, поховальний обряд, кераміка, окремі типи жіночих прикрас тощо. Ці елементи матеріальної культури дають змогу визначити не лише племінну належність того чи іншого етносу, а й кордони між ним і його сусідами. Однак для надійності висновків із розв'язання проблеми племінної належності та території поширення згаданих місцевих пам'яток їх слід розглядати на тлі синхронних старожитностей глибинних районів розселення конкретних етносів. У нашому випадку – центральних територій Русі й Польщі.

Аналіз етно-визначальних елементів розпочнемо з внутрішньої конструкції оборонних валів. Так, як засвідчили розкопки, в основі земляних валів городищ IX–X / XI ст. в с. Мимонь і Трепча, а, імовірно, і в Гочеві та Тираві Сільній були дерев'яні зруби [25, с. 81–84], характерні для давньоруського оборонного зодчества [14, с. 73–106]. Водночас для ставропольського оборонного будівництва властива була руштова (колосникова) конструкція валів [22, с. 81–84]. За даними археологічних досліджень поселень, основним типом житла на території Прикарпаття, у тому числі і його західної частини – Посяння, були напівземлянки розміром 3x4 м при глибині 0,6–0,8 м із глиняною піччю в протилежному від входу куті. Вони виявлені в м. Сянок, Кросне, с. Новосілки, Райське та інших населених пунктах у верхів'ях р. Сян [10, с. 105]. Напівземлянкові житла, датовані X–XI ст., були характерні для центральних земель Русі [15, с. 137–141], а в Польщі того часу побутували майже виключно наземні зрубні житла з вогнищами [22, с. 106].

Важливим джерелом для визначення етнічної належності Прикарпаття та, зокрема, Надсяння є поховальний ритуал. Могильники з кремаційними захороненнями під курганами (с. Дахнів, Гачув, Риманів, Трепча й ін.) відомі на глибинних землях як Русі [13], так і Польщі [22, с. 330–332], однак, судячи із жіночих прикрас (півторавиткові скроневі кільця, типи горщиків тощо), їх можна віднести до східнослов'янського культурного ареалу. Подібні курганні захоронення широко знані на території давньої Русі, де вони практикувалися аж до початку XIII ст., а в Польщі, за винятком Помор'я, цей звичай археологічно зафіксований лише в окремих випадках. Тілоспальні поховання в Гачуві, Дахнові, Трепчі та ін., які датуються VIII–X ст., свідчать про існування традиції захоронувати рештки кремації під курганами з часів культури карпатських курганів (III–VI ст. н. е.).

В означеному регіоні є й інші матеріали, котрі можуть слугувати для розв'язання проблеми етнічної належності місцевого населення. Це, насамперед, посуд, який, зважаючи на форму та орнамент, можна пов'язати з певним етносом. Так, уже в VII–VIII ст. існувала різниця між горщиками корчацького типу, які побутували на теренах Посяння, та горщиками з центральних районів Польщі. Перші – це видовжено-овальні посудини зі слабовираженими плічками й низькими прямими, рідше – ледь розхиленими вінцями, а другі – циліндрично-конічні, ребристі. До речі, ці форми збереглися в Польщі також у X ст., коли на зміну ліпній техніці з'явилася кружальна. Посуд оздоблений орнаментом із горизонтальних, вертикальних і косих ліній, а також хрестиків, зигзагів тощо [22, с. 234–235].

На відміну від старопольської, кераміка корчацького типу майже позбавлена орнаменту. А пізніше (X–XII ст.) для території Прикарпаття характерними стають помірковано опуклі горщики з вінцями у вигляді манжет та лінійним орнаментом у верхній частині, що типово для гончарної кераміки Подніпров'я й інших руських земель [9, с. 446–454]. Як зауважує археолог і знавець ранньосередньовічних пам'яток Західної України В. Гупало, безперервний процес еволюціонування місцевої кераміки від VI–VIII до X–XII ст. на території Прикарпаття був невідривний від подібних процесів на сході. І як наслідок, на зламі X–XI ст. в Прикарпатті й Волині панівним стає посуд, який за способом приготування глиняної маси, формою, асортиментом та іншими рисами відрізняється від гончарних традицій, що склалися на суміжних землях. Показово, що і польські дослідники, які опрацьовують

керамічні комплекси із пам'яток Холмсько-Червенської землі та Перемишля, спираючись на відомі аналоги з пам'яток Малопольщі, змушені констатувати неприродність чи малу ефективність останніх (через значну відмінність) для розробки хронології досліджуваної ними кераміки [4, с. 74].

Археологічні артефакти відображають східнослов'янський характер матеріальної культури Карпатського регіону. Виходячи з цих засад, археолог Б. Тимошук визначив племінну територію східних хорватів. На його думку, її західною межею виступають Карпатські хребти, південно-східною – Хотинська височина, північною – вододіл басейнів Західного Бугу й Дністра, а східна – не виходила за межі басейну Верхнього Дністра [19, с. 217].

Із таким визначенням, очевидно, можна погодитися. Разом із тим постає необхідність у точнішому визначенні західної межі племінної території хорватів, тим більше, що вона пов'язана з проблемою польсько-руського порубіжжя в ранньому середньовіччі. Гадаємо, що таке визначення можна здійснити, спираючись на проведений вище порівняльний аналіз елементів матеріальної культури місцевого населення з відповідними елементами глибинних земель Київської Русі й Польщі П'ястів. Це дає змогу з достатньою ймовірністю розмежувати поселенські комплекси східних і західних слов'ян регіону. Картографування археологічних пам'яток свідчить, що, зокрема, у західній частині регіону, Посянні, етнічна межа розселення хорватів проходила приблизно між річкою Віслок, який є лівим руслом р. Сян, та Вислоки, що є правою притокою Вісли. Так, якщо на лівому березі Віслока згадуване вже городище в с. Мимонь є східнослов'янським (хорватським), на що вказує внутрішня зрубна конструкція валів, то вже над р. Яселкою, притокою Вислоки, городище в с. В'єтшно біля Дукельського перевалу було старопольським. Про це красномовно свідчить рутшова (колосникова) конструкція всередині валу, а також кераміка з городища. Ще західніше, у верхів'ї р. Вислоки, на городищах у с. Тишиніца й Пшечица внутрівальна дерев'яна конструкція також була руштовою, що вказує на їх західнослов'янську належність. Про це ж свідчать і археологічні матеріали, виявлені на городищах.

Очевидно, порубіжна лінія між східнослов'янськими й західнослов'янськими поселеннями була до певної міри умовною та досить широкою смугою, а не вузькою лінією. Однак етнічний рубіж існував і це визначило конфігурацію політичного кордону, який із 981 р. – часу першого походу Володимира Святославича на західні землі, а потім і другого – на хорватів 992 р. [12, с. 49, 68] тягнувся по цій лінії аж до середини XIV ст.

Що ж до проблеми політичної приналежності населення Прикарпаття, уключаючи й Посяння, то вона й досі розв'язується дослідниками неоднозначно. Так, історик В. Королюк висловлював думку, що до X ст. на цій території могло існувати самостійне політичне об'єднання, а київський князь, зацікавлений у торгових шляхах в Центральну та Західну Європу, зіткнувшись із місцевим племенем, приєднав його до своєї держави [8, с. 88, 105].

Відомий український археолог, академік В. Баран на підставі єдності археологічних матеріалів VI–VII ст. празько-корчацької культури в межиріччі Прип'яті й Дністра вважає, що населення Верхнього Подністров'я входило в Дулібський племінний союз [1, с. 130–136]. На противагу йому, сучасний російський археолог В. Седов інтерпретує пам'ятки VI–VII ст. басейну Верхнього Дністра як локальну групу пеньківської культури V–VII ст. і пов'язує східних хорватів, яким ці пам'ятки належали, з Антським союзом [17, с. 27–41].

А ось український історик – славіст Л. Войтович – висловив цікаву гіпотезу, за якою племена Північно-Східного Прикарпаття могли частково залежати від Дулібського племінного союзу, але лише в VI ст. н. е. [3, с. 52].

Оригінальною є гіпотеза, яку висунув один із найавторитетніших дослідників слов'янських старожитностей Буковини, український археолог Б. Тимошук. Він дійшов висновку, що в період єдиної слов'янської єдності (до VI ст. н. е.) на території Північного Прикарпаття проживало велике діалектно-племінне угруповання склавинів – Велика Хорватія. Проте з часом у процесі свого розвитку й розселення подібно до інших слов'янських угруповань (дулібів, сербів та ін.) вони розділилися на західних (білих), східних (руських) та південних (балканських) хорватів [20, с. 165–174].

Нарешті стосовно політичного підпорядкування хорватів археолог В. Гупало зазначає, що всередині VII ст. після поразки аварів, які до того тримали у сфері свого впливу слов'янські племена Волині й Прикарпаття, відбуваються кардинальні зміни в житті слов'ян. Зокрема, у VIII–IX ст., починають формуватися територіально-політичні структури на зразок «племінних» князівств. Прикарпаття, на думку дослідниці, увійшло до складу Хорватського князівства. Вона зауважує, що на території східних хорватів

у цей час існували потужні городища, які виконували функції центрів «племінних» князівств: у Побужжі – Пліснеськ, у Верхньому Подністрів'ї – Галич, у Надсянні – Перемишль [4, с. 73–75].

Висловлені вище думки прямо чи опосередковано пов'язуються з проблемою «хорвати чи лендзяни». У світлі новітніх досліджень факт існування племені або союзу племен під назвою «лендзяни» нині вже мало в кого викликає заперечення. Однак щодо території їхнього розселення, то знаний медієвіст Л. Войтович найбільш імовірним ареалом їх проживання вважає Сандомирсько-Люблінську землю [3, с. 26–27]. А яким був їхній політичний статус? Розглядаючи цю проблему, український історик, академік Я. Ісаєвич висловив думку, що в X ст. і частково на початку XI ст. Побужжя й Посяння потрапляють у залежність від Вісянсько-Лендзянського князівства часів Мешка I і Болеслава Хороброго. Щоправда, на той час князівство само вже було васалом Чеської держави, північно-східні кордони сфери впливу якої сягали Західного Бугу й Стрия [5, с. 8–11].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Завершуючи розгляд усього сказаного вище, зауважимо, що проблема етноплемінної належності та політичного підпорядкування місцевої середньовічної людності виникла ще на рубежі XIX–XX ст. і досі не втратила актуальності в очах як вітчизняних, так і зарубіжних археологів-медієвістів. Складність у її розв'язанні полягає в знаходженні регіону, на якому проживало населення, що є предметом вивчення, в ареалі розселення східних і західних слов'ян. А це дає змогу припустити різну етноплемінну належність корінних жителів або змішаний етнічний склад місцевої людності. Як свідчить аналіз думок і міркувань із приводу цієї проблеми, це залежало як від ерудиції, так і від політичної заангажованості того чи іншого дослідника. Звідси й таке розмаїття поглядів на не лише етнічну, а й політичну проблему. Не виключено, що дискусії триватимуть і в майбутньому.

Джерела та література

1. Баран В. Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю / В. Д. Баран. – К. : Наук. думка, 1972. – 244 с.
2. Войтович Л. В. «Білі» хорвати чи «карпатські» хорвати? Продовження дискусії / Л. В. Войтович // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2004. – Вип. 8. – С. 38–45.
3. Войтович Л. В. Прикарпаття в другій половині I тисячоліття нашої ери: найдавніші князівства / Л. В. Войтович // Вісник Львівського університету. – Серія історична. – Львів, 2010. – Вип. 45. – С. 13–54.
4. Гупало В. Д. Звенигород і Звенигородська земля у XI – XIII ст. / В. Д. Гупало. – Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2014. – 532 с.
5. Усаєвич Я. Д. Перемишель і Перемиська земля: перші сторінки історії / Я. Д. Усаєвич // Перемишль і Перемиська земля протягом віків : зб. наук. пр. і матеріалів Міжнар. наук. конф., організованої Наук. т-вом ім. Т. Г. Шевченка в Польщі 24–25 черв. 1994 р. в Перемишлі. – Перемишль ; Львів, 1996. – С. 8–11.
6. Константин Багрянородный. Об управлении империей : текст, перевод, комментарий / под ред. Г. Г. Литаврина, А. П. Новосельцева. – М. : Наука, 1989. – 496 с.
7. Конча С. Білі хорвати і населення Українського Прикарпаття у IX–X ст. / С. Конча // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2011. Українознавство. – Вип. 15. – С. 6–10.
8. Корольок В. Д. Западные славяне и Киевская Русь в X–XI вв. / В. Д. Корольок. – М. : Наука, 1964. – 240 с.
9. Кучера М. М. Керамика / М. П. Кучера // Археология Украинской ССР. – К., 1986. – Т. 3. – С. 446–454.
10. Кучинко М. М. Археологічні пам'ятки IX–XIII ст. в верхів'ях р. Сян / М. М. Кучинко // Середні віки на Україні. – К., 1973. – Вип. 2. – С. 104–108.
11. Кучинко М. М. Про племінну належність ранньосередньовічного населення Побужжя і Посяння / М. М. Кучинко // Археология. – 1975. – № 16. – С. 77–82.
12. Літопис Руський / Переклад за Іпатським списком Л. Махновець. – К. : Дніпро, 1989. – 592 с.
13. Моця О. П. Населення південно-руських земель IX–XIII ст. Текст (за матеріалами некрополів) / О. П. Моця ; АН України, Ін-т археології, Київ. акад. євробізнесу. – К. : [б. в.], 1993. – 159 с.
14. Раппопорт П. А. Очерки по истории русского военного зодчества X–XIII вв. / П. А. Раппопорт // Материалы и исследования по археологии СССР. – М. ; Л., 1956. – № 52.
15. Раппопорт П. А. Древнерусское жилище / П. А. Раппопорт. – Л. : Наука, 1975. – 180 с.
16. Рыбаков Б. А. Первые века русской истории / Б. А. Рыбаков. – М. : Наука, 1964. – 41 с.
17. Седов В. В. Древнерусская народность : историко-археологическое исследование / В. В. Седов. – М. : Языки рус. культуры, 1999. – 317 с.
18. Смішко М. Ю. Карпатські кургани першої половини I тисячоліття н. е. / М. Ю. Смішко. – К. : [б. в.], 1960 – 180 с.
19. Тимошук Б. О. Східні хорвати / Б. О. Тимошук // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 1995. – Вип. 6. – С. 214–218.
20. Тимошук Б. А. Восточные славяне: от общины к городам / Б. А. Тимошук. – М. : Изд-во МГУ, 1995. – 262 с.

21. Kętrzyński Wojciech. Granice Polski w X wieku / Wojciech Kętrzyński. – Krakow : nakł. Akademii Umiejętności, 1892. – 153 s.
22. Kostrzewski J. Kultura Prapolska / J. Kostrzewski. – Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1962. – 500 s.
23. Kotlarzyk J. Grody Czezwieskie a karpaccy systemobjonny pod Pszemysem we wczesnym sredniowieczu / J. Kotlarzyk // Acta Archoeologica Carpathyca. – T. XI. – 1971. – S. 245–255.
24. Kunysz A. Gzodzigka w Wojewodztwie Rrseszowgkim / A. Kunysz // Materiały I Spzawozdania Rszeszowskiego. Oszodka azcheologicznego za zok 1966. – Rzeszow, 1968. – S. 25–87.
25. Labuda G. Nazodziny polsko-ukrainskiej granicy etnicznej w poskiej historiografii / G. Labuda // Poczatki sansiadstwa. Pogranicze etniczne polsko-zusko-slowakie w szezniowieczu : materiały z kontezencji. – Rzeszow, 9–11. V. 1995 / pod zed. Pzczewskiego i S. Czopka. – Rzeszow, 1996. – S. 9–17.
26. Lewicki T. Panstwo Wislan-Chorwatow w opisie al Masudiego / T. Lewicki // Sprawozdania z posiedzen Polskiej. Akademii Umiejetosci. – Krakow, 1948. – T. 49. – S. 22–34.
27. Nalepa J. Przapolski bastion toponimiczny w Bramie Przemyskiej i Lenzianie / J. Nalepa // Poczgtki sagiadstwa. Pogzanicze etniczne polsko-rusko-slowakie w sredniowieczu : materialu z konfezencji. – Rzeszow 9–11. V. 1995 / pod red. M. Parszewskiego i S. Czopka. – Rzeszow, 1996. – S. 47–64.
28. Parszewski M. Poczatki sasiadstwa polsko-rusko-slowackiego w swietle danych azcheologicznych / M. Parszewski // Poczatki sasiadstwa. Pogranicze etniczne polsko-rusko-slowackie w sredniowieczu : materiały z M. Parszewskiego i S. Czopka. – Rzeszow, 1996. – S. 69–80.
29. Sakac S. Pravo znacenia nazywa «biela» i «cezvena» Hratska / S. Sakac // Zirot. – 1938. – № 6.
30. Słownik starożytności słowiańskich : encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych. – T. 1 : A–E. – Cz. 2 : C–E / red. Władysław Kowalenko, Gerard Labuda i Tadeusz Lehr-Splawiński iro – Wrocław : Zakł. Nar. im Ossolińskich. Wydaw. PAN, 1962. – S. 217–481.

Кучинко Михаил. Летописные хорваты: проблема этноплеменной принадлежности и политической зависимости (историографический аспект). В статье размариваются довольно сложные проблемы как этнической, так и политической истории раннесредневекового населения Северного Прикарпатья. Эта проблема прежде всего летописного племени хорватов, которая никогда не исчезала с поля зрения историков и археологов как Польши, так и Украины. Интерес к ней особенно возобновился в последние десятилетия с появлением новых, прежде всего археологических источников. Благодаря им, учёным удалось решить ряд спорных вопросов, касаемых названной проблемы, хотя, конечно, она еще далеко не решена и исследования продолжаются.

Ключевые слова: этноплеменная принадлежность, хорваты, лендзяне, Прикарпатье, Посянье, историография.

Kuchynko Mykhailo. Croats in Manuscripts: Problem of Ethno-tribal Belonging and Political Dependence (Historical Aspects). The article considers rather complicated problems of both ethnic and political history of early medieval population of northern Carpathians. The article lays emphasis on the manuscripts describing the tribe of Croats. This problem has always been in the focus of researches of historians and archeologists of Poland and Ukraine. The interest to the problem has risen in recent decades caused by the appearance of new sources, archeological ones in particular. Due to them the archeologists managed to solve a string of debatable question dealing with the problem under consideration. But still a lot of research is to be done since the solution of the problem has not been archived yet and investigation continues.

Key words: ethno-tribal, belonging, Croats, landzians, Carpathians, historiography, Nadsiania.

Статтю подано до редколегії
23.10.2014 р.

УДК [271.22:050](477.82)

Андрій Боярчук

Минуле Православної церкви на Волині в джерелах особового походження (за матеріалами «Волинських єпархіальних відомостей»)

У статті визначено види джерел особового походження, опубліковані в часописі «Волинські єпархіальні відомості»; показано їхні особливості в передачі історичної інформації. Розкрито проблеми минулого Православної церкви на Волині, відображені в джерелах цього типу за матеріалами «Волинських єпархіальних відомостей».

© Боярчук А., 2015